

Однак ж за масової діагностики мотивації високий бал за певним мотивом зовсім не означає, що він відповідає саме провідній діяльності. Оскільки вербальні діагностичні методики ґрунтуються на феноменах відношення (ставлення), інтересу, значущості, задовільненості і т.ін., - великою є вірогідність того, що високий бал набере саме унікаючий компонент, якщо індивідуальність перебуває в умовах соціальної фрустрації. Також особливості несприятливої соціалізації можуть призвести до того, що індивідуальність змушена брати сценарії іншого типу у своїх стереотипах мислення.

Таким чином, варто зробити такі висновки.

- 1) На рівні *індивід* мотиви, що відповідають системним компонентам діяльності, відображуються психікою нерівномірно, що призводить до їхньої ієрархічної вкладеності та виникненню причинно-наслідкових зв'язків між ними.
- 2) Мотиви, що діагностуються на рівні *індивідуальність*, відображують зазвичай спотворення типологічних мотиваційних установок.
- 3) Оскільки діагностика мотивації насамперед має на меті профорієнтацію та визначення ефективності кадрової політики, доцільним буде співставляти для випробовуваного результати традиційної діагностики мотивації з його мотиваційними типологічними установками, щоб визначити характер розбіжності й дати адекватніші рекомендації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Каган М.С. Человеческая деятельность (опыт системного анализа).- М., 1974.
2. Литвиненко И.Ю. Деятельность и мотивация в социальном рассмотрении // Соционика, ментология и психология личности.- 1998. - №4
3. Юнг К.Г. Психологические типы. М., 1996.

УДК 173.1:392.5

ЕТНІЧНИЙ СТЕРЕОТИП ЯК ФАКТОР СТАБІЛЬНОСТІ ГЕТЕРОНАЦІОНАЛЬНИХ ШЛЮБІВ

Лісогор Н.С., практичний психолог

Запорізька середня школа №109

За умов відродження національної ідентичності, процесу, характерного для України на сучасному етапі її розвитку, можливе виникнення міжнаціональних ускладнень, пов'язаних з усвідомленням себе як своєрідного, відмінного від інших, народу. Це неминуче вплине на сферу взаємодії подружніх пар, що належать до різних етнічних груп.

Особливо гостро стоїть це питання зараз, на тлі кризи сучасного інституту сім'ї, де в більшості випадків загублені морально-етичні норми комунікації, і де етнокультурні стереотипи виконують регулятивну функцію.

Система традиційних норм, звичаїв, ідеалів, що забезпечувала відтворення етнічних стереотипів, зараз переживає кризу. Головним чином це пов'язано з кризою традиційних цінностей і норм життя.

Але, якщо сучасні міста втрачають стереотипи традиційно-побутової норми, то це не свідчить про те, що вони зникають зовсім. Скоріше вони трансформуються у сферу самоусвідомлення та міжособистісного спілкування, набуваючи форми елемента національної психології.

Національна психологія за змістом являє собою компонент суспільної свідомості, точніше, суспільної психології, та містить в собі психічні риси та якості, сукупність яких позначається поняттям психічного складу нації або національного характеру.

На стадію, рівень розвитку психології того чи іншого народу впливають: рівень розвитку економіки, особливості зовнішніх зв'язків, форми внутрішнього спілкування, своєрідність географічного проживання кожного з них.

Національна психологія має свою матеріальну базу, своїх конкретних носіїв та відображає те спільне, що мають представники цілої нації, етнічної спільності у світосприйманні, стійких формах поведінки, рисах психологічного складу, у реакціях, мові та мовленні, взаємовідносинах з іншими людьми.

Національна психологія існує у вигляді специфічних якостей національного характеру, національного самоусвідомлення, національних почуттів та настроїв, національних інтересів, орієнтацій, традицій, звичаїв, що виявляються у формі національних особливостей перебігання психічних процесів та станів людини – представника тієї чи іншої етнічної спільності, національних особливостей взаємодії та спілкування людей, які зазвичай називають національно-психологічними особливостями.

Структура національної психології: національний характер, національна самосвідомість, національні почуття та настрої, національні інтереси, орієнтації і традиції виражають структуроутворюючу, а національно-психологічні особливості (мотиваційно-фонова, інтелектуально-пізнавальна, емоційно-вольова, комунікативно-поведінкова сфери) – динамічну складову національної психології.

Стійкості функціонуванню всіх національно-психологічних особливостей надає самосвідомість, зміст якої – фіксація своєрідних національно-специфічних рис та психологічне відокремлення або протиставлення на цьому тлі однієї національної спільності іншій.

На думку Дашдамірова О.Ф. [1], специфіка національно-психологічного відображення закріплювалась історично. Поява людини, відокремлення її від світу тварин, весь наступний хід розвитку був процесом соціалізації, розвитку в неї якостей, що необхідні для життя у суспільстві. І вже з виникненням родоплеменних стосунків соціально-психологічні якості людини було піддано суворій регламентації. Механізм обмеження психіки людини певним колом явищ, який склався в системі родоплеменних зв'язків, продовжував функціонувати в подальші часи. З утворенням державності, з розподілом суспільства на класи сила його впливу зростала за рахунок створення ідеологічних теорій панування та підлеглості, які робили основний акцент на національній винятковості. Стереотипи поведінки і діяльності, передбачувані цим механізмом, набували більш жорсткого характеру і майже в незмінному вигляді передавалися новим поколінням.

Досвід психічної діяльності і характер функціонування психіки носив вже й виключно національну специфіку, оскільки розвивався тільки в межах етнічної спільності.

Національно-психологічні особливості не підпадають під вплив об'єктивної дійсності. Тому їм притаманна ще більша у порівнянні з іншими психологічними явищами консервативність.

Необхідною умовою виникнення та формування національної психології є наявність етносу - особливого виду соціального угруповання людей, яке виникло історично, має форму племені, народу, народності, нації та інших утворень.

Гумільов Л.М. [2] визначає етнос як колектив людей, що склався природно на основі оригінального стереотипу поведінки, який існує як енергетична система, що протиставляє себе всім іншим таким самим колективам, виходячи з почуття компліментарності (підсвідомої взаємної симпатії) людей, що визначає поділ на “своїх” та “чужих”.

Саракуєв Є.О. [3], Бромлей Ю.В. [4], Шкляр Л.О. [5] у своїх роботах називають такі ознаки етносу:

1. Наявність самоназви – етноніма (українці, японці) – за умови сталості його збереження.
2. Існування антитези “ми” – “вони”.
3. Уявлення про спільність походження усіх членів етносу та спільність історичних доль членів, що входять до нього.
4. Характерні риси культури.
5. Схожість психіки.

Тобто, підводячи підсумок сказаному вище, можна зробити висновок, що етнопсихологічні особливості мають стародавнє коріння, утворюються протягом століть, залишаються практично незмінними, специфічними для кожного конкретного народу. Національні особливості охоплюють всі внутрішньоособистісні утворення людини і виступають регуляторами його поведінки (у тому числі і в сімейних стосунках).

Національні особливості активізуються механізмами установки та стереотипу.

Дробіжева Л.М. [6] вперше в етнопсихологічній літературі дала визначення національної установки як готовності представника певної нації до своєрідних дій, поведінки в міжнаціональних контактах. Це певний стан внутрішньої готовності особистості і груп людей на специфічне для них виявлення почуттів, інтелектуально-пізнавальної та вольової активності, динаміки і характеру взаємодії, спілкування і т.д., що відповідають національним традиціям.

Національна установка закріплюється в ході історичного розвитку психічного складу нації. У результаті утворюються цілі системи фіксованих національних установок, які постійно актуалізуються і ініціюються, своєрідне перебігання психічних процесів особистості, характер поведінки, взаємодії,

спілкування представників певних етнічних спільностей. Системи цих установок забезпечують внутрішню цілісність поведінки людей, полегшують вибір та прийняття рішення. Національні установки ніби закладаються у “пам’ять” психічного складу представників конкретної етнічної спільності і “витягуються” із неї автоматично.

Національні установки надають особливу специфіку мотивації та цілеполяганню людей, способам та прийомам їх діяльності. Соціальні норми суспільства контролюють і коректують відповідність поведінки людей “програмам” установок, що в них закладено.

В основі тієї чи іншої установки, активізуючи її в різних видах діяльності, лежить стереотип.

Гумільов Л.М. [7] зводить зміст етнокультурного стереотипу до одного – до культурної норми в самому широкому смислі слова, яка об’єднує стильові особливості життя, житла, одягу, спілкування і т.д.

Етнічний стереотип поведінки він визначає як комплекс стандартів поведінки членів етнічної системи, що змінюється з ходом часу шляхом навчання через умовний рефлекс наслідування, що формує стереотип поведінки як вищу форму адаптації.

Бромлей Ю.В. [4] під стереотипами поведінки розуміє стійкі, регулярно повторювані форми поведінки, зразки, що прийняті в тій чи іншій культурі.

Етностереотипи формуються, а головне – реалізуються в системі цінностей та способі життя. Форми репрезентації етностереотипів можуть бути різними, але найбільш доступні для фіксації та наукового спостереження системи поведінкових правил та структура ціннісних орієнтацій. У зв’язку з цим виділяють експліцитні (поведінкові) та імпліцитні (психологічні) особливості етностереотипів.

Соціально-психологічна структура особистості містить систему регулятивних якостей: систему диспозицій (внутрішніх умов соціальних орієнтацій), куди входять мотиви, потреби, інтереси; систему когнітивних відносин (усвідомлених мотивів діяльності); та власне поведінкову систему, що реалізується в стильових особливостях життя особистості.

Етнічні стереотипи впливають на етнічні антипатії (етногонізм) та симпатії, що визначають поведінку людей в ситуаціях міжетнічного контакту.

Етнічні стереотипи завжди утворюються під впливом соціальних та політичних умов, певних культурних факторів та відображають міжетнічні установки.

Бромлей Ю.В. [4] в ході досліджень виявив, що сфери, у яких національні особливості зберігаються найбільш повно – це норми поведінки в сім’ї, весільні та поховальні обряди, норми харчування. На думку автора, досить стійкими є стереотипи організації сімейного побуту: різні стосунки в сім’ї, міра участі жінок та молодих членів у вирішенні важливих сімейних питань, розподілу обов’язків і т.д.

В умовах гетеронаціонального шлюбу кожен в подружжі має свою точку зору на організацію сімейного побуту. Суперечності у підходах чоловіка і дружини до цього питання можуть призвести до внутрішньосімейних конфліктів, що, у свою чергу, негативно впливає на стабільність шлюбу. Оскільки механізмом виявлення національних особливостей є етнічний стереотип, то можна припустити, що розбіжність в етностереотипах подружжя впливає на стабільність шлюбу як системи подружніх стосунків, їх збереження протягом часу.

Як проявляється, впливає на стабільність шлюбу етностереотип, що є стабілізуючими та дестабілізуючими факторами в гетеронаціональних сім’ях, розглянемо нижче.

На думку Байбуріна А.К. [8], характер міжособистісних стосунків в сім’ях представників різних етнічних спільностей має свою специфіку в:

1. Характері міжособистісних стосунків між подружжям, дітьми та іншими членами сім’ї.
2. Моральних цінностях, формах поведінки та діяльності, специфіці світосприймання та світорозуміння.
3. Факторах та причинах виникнення конфліктів між членами сім’ї.

Подружні конфлікти в гетеронаціональних шлюбах мають свою етнопсихологічну специфіку. Конфлікти можуть бути більш або менш емоційно насиченими, тривалими залежно від національних традицій чоловіка та дружини; своєрідними, оскільки на них накладають відбиток специфічні форми взаємовідносин та поведінки, притаманні нації, більш або менш легко регулюємі в залежності від досвіду нації у вирішенні схожих проблем; зовсім особливими, коли мова йде про сім’ї, у яких поєдналися представники різних націй.

Серед специфічних факторів, що впливають на стабільність саме гетеронаціональної сім’ї, можна назвати такі:

- релігійна належність подружжя;

- державне законодавство;
- стереотипи поведінки, організації побуту;
- національний склад країни, у якій живе сім'я;
- подібність соціально-професійного та галузевого складу населення;
- сумісність етичних норм сімейного спілкування;
- ставлення до шлюбу найближчих родичів та друзів, їх реакція на внутрішньосімейні конфлікти;
- політика держави в ставленні до національно-змішаних шлюбів;
- схожість культур.

Культурно-історичний досвід різних народів не може бути ідентичним. Достатньо велика варіабельність фольклору, традицій, звичаїв та т.ін. створює основу, на якій формуються ті “ключі” (стереотипи), що досить сильно відрізняються від культури до культури, які в умовах своєї культури забезпечують швидко і досить вірну орієнтацію особистості в її безпосередньому соціальному оточенні. Але в нетипових умовах ті ж самі “ключі” можуть перетворитися на перепони для формування адекватного уявлення про особистість іншої людини.

Сучасні норми міжособистих контактів все більше впливають на відносини людей в сфері шлюбу, число гетеронаціональних шлюбів зростає. Однак, у багатьох народів ще досі переважають внутрішньоетнічні шлюби.

Оскільки стереотипи культури формують не тільки екстеріорні, а й інтеріорні сторони людської діяльності, задаючи людям стандарти їх переконань, то й орієнтації у сфері шлюбних стосунків залежать в багатьох аспектах від рівня схожості традиційних етнічних стереотипів.

За рівнем стабільності можна виділити такі типи гетеронаціональних шлюбів:

Благополучна сім'я – це подружжя, яке з дитинства звикло до своєрідності гетеронаціональних шлюбів, тому легко адаптувалось до етнічно своєрідних традицій одне одного.

Конфліктна сім'я, у якій між подружжям існують постійні сфери, де їх потреби, інтереси, своєрідні національно-психологічні особливості призводять до зіткнення, що породжує негативні емоційні стани. Однак, шлюб може зберігатися завдяки іншим факторам, а також завдяки компромісним рішенням.

1. Кризова сім'я - шлюб, у якому протистояння інтересів та потреб має особливо гострий характер та захоплює важливі сфери життєдіяльності всіх членів. У таких сім'ях подружжя займає ворожі позиції одне до одного та не погоджується на компроміси. Як правило, такі сім'ї розпадаються відразу або знаходяться на межі розпаду.
2. Невротична сім'я відрізняється наявністю особливо несприятливих передпосилань для розбіжностей та довготривалих сварок між подружжям. Часто причиною їх є протистояння родичів одного з подружжя, особливо коли вони з самого початку не були прибічниками цього шлюбу або є представниками іншої етнічної спільності.

В умовах сучасної України з її тенденціями до гетеронаціональних шлюбів, збільшенням кількості населення інших націй та народностей, що спричинено демографічною ситуацією в Україні та еміграційною політикою держави, проблема стабільності гетеронаціональних шлюбів стає все більш актуальною, являючи собою одну із сфер діяльності практичного психолога.

Основними напрямками психологічної допомоги подружжю в гетеронаціональному шлюбі є:

1. Формування, розвиток та корекція уявлень про гетеронаціональні шлюби, своєрідність їх формування та зміцнення. Об'єктами психологічної допомоги є як окремі члени сім'ї, так і сім'я в цілому на найважливіших стадіях її життєдіяльності.
2. Запобігання розвитку негативних психологічних явищ в сім'ї, у окремих її членів, або зниження конфліктності між ними спеціальними психотерапевтичними та іншими засобами.
3. Запобігання складним соціально-психологічним ситуаціям в різних сферах життя сім'ї.
4. Ліквідування наслідків впливу негативних психологічних явищ спільного життя в сім'ях з різною етнічною приналежністю подружжя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дашдамиров О.Ф. “До методології дослідження національно-психологічних проблем” // “Радянська етнографія. – 1983. - №32.

2. Гумільов Л.М. Географія етносу в історичний період. – Л: КСП, 1990. – 287 с.
3. Саракуєв С.О. Введення до етнопсихології. – М: Знання, 1996. – 134 с.
4. Бромлей Ю.В. Нариси до етнопсихології. – М: Політгиздат, 1986. – 214 с.
5. Шкляр Л.О. Етнос. Культура. Особистість. – К: Наукова думка, 1992. – 178 с.
6. Дробіжева Л.М. Психологічні аспекти національних відносин / Соціальне та національне. – Тарту: Знання, 1989. – 244 с.
7. Гумільов Л.М. Етнос та біосфера Землі. – Л: Знання, 1989, 312 с.
8. Байбурін А.К. Етнічні стереотипи чоловічої та жіночої поведінки. – С. – Пб: Пітер, 1991. – 197 с.

УДК 159.923-055.2

ИССЛЕДОВАНИЕ ЛИЧНОСТНОЙ МИФОЛОГИИ ЖЕНЩИН С ПОМОЩЬЮ ПСИХОРИСУНКОВ

Локарева Г.В., к. пед. н., доцент, Мовзолевская А.В., студент

Запорожский государственный университет

До недавнего времени истинной причиной отсутствия интереса к различиям между мужской и женской психологией являлось убеждение в том, что выявление и изучение психологических различий мужского и женского пола якобы противоречит принципу равноправия женщины. Но сам по себе характер занятий, профессия не сглаживают специфических половых различий. Поэтому любые изменения в характере деятельности представителей мужского и женского пола не приведут к сглаживанию психологических различий между ними.

Исследуя духовный мир женщины, мы воспользовались методикой психологического анализа рисунков, которая позволяет исследовать личность – как ее отдельные стороны, так и в целом. У каждой личности существует свой личностный миф – ее представление о мире и своем месте в нем. Эти мифы повторяют религиозные мифы древних людей. Поэтому интересными кажутся такие проблемы, как закономерность выражения проекции мифологических символов в современном проявлении личности женщины через психорисунки.

Разработка эффективных методов психокоррекции и их научное обоснование являются актуальным заданием психологии. Одним из таких методов является целостный анализ комплекса тематических психорисунков. Этот метод базируется на принципах психоанализа, который придает большое значение символу в этом процессе. В психорисунках отражаются не только символы, но и архетипы, составляющие содержание коллективного бессознательного. Архетипы – “первоначальные образы, существующие с древнейших времен...Они превращаются в осознанные формулы, которые выучиваются большей частью в форме религиозного учения, и выражением которых являются миф и сказка”, - утверждает Юнг. [1, с].

Поэтому, прежде чем использовать комплекс психорисунков, мы попытались рассмотреть психоаналитическую концепцию мифов и проявление архетипов в мифах.

Мифы и сказки примитивных и культурных народов представляют собой творения чистой фантазии, что оправдывает их психологическое исследование. Психоанализ стремится объяснить мифы при помощи того значения, которое имеет бессознательное при создании мифов. Мифы можно рассматривать как измененные остатки желаний - фантазий целых народов. Как сновидение на индивидуальном уровне, так миф на филогенетическом представляет собой осколок погибшей психической жизни. Главным мотивом создания мифов и существенным их содержанием оказываются конфликты в детской психической жизни: отношение к родителям и семье со всеми его разнообразными оттенками (секс, любопытство и т.д.)

Потребность в создании и пересказывании мифов обусловлена отказом от определенных реальных источников наслаждения и необходимостью компенсировать их фантазией. Этот реальный отказ на филогенетическом уровне соответствует индивидуальному психическому вытеснению и вынуждает фантазию создавать такие же видоизменения, какие создает вытеснение. Психоанализ восстанавливает вытесненные желания, отказ от которых и дает толчок к созданию мифа. На высших уровнях культуры